

Türkiye’de Mali Yerelleşmenin Boyutları ve Ölçümü Üzerine Bir Değerlendirme

Yrd. Doç. Dr. Harun YÜKSEL

Fatih Üniversitesi, İ.İ.B.F. Ekonomi Bölümü, İSTANBUL

ÖZET

Kamusal hizmetlerin ve gelir kaynaklarının yerel yönetimlere aktarılması ve bu sayede de hizmetlerin daha çok halka yakın yönetimler tarafından daha az maliyetli gerçekleştirilmesi fikri son yıllarda önemini arttırmıştır. Yerelleşmenin bir boyutu olan mali yerelleşme ile de yerel yönetim birimlerinin mali özerkliğinin artırılması amaçlanmaktadır. Harcama fonksiyonlarının ve gelir kaynaklarının daha alt yönetim birimlerine yeniden bölüşümü sürecini ifade eden mali yerelleşme, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için kamu reform sürecinin bir parçası olmuştur. Mali yerelleşmenin, yerel yönetim birimlerinin özerkliklerini artırmasıyla birlikte hizmetlerin sunumunda etkinliği de artırdığı artık bilinmektedir. Bu sayede hem yerel düzeyde hem makro düzeyde de ekonomik büyümeye de katkı sağladığı görülmektedir. Ekonomik faydalarının yanında, mali yerelleşmenin aynı zamanda hesap verilebilirliği ve şeffaflığı da arttırmaktadır. Ülkemiz açısından konuyu ele aldığımızda, genel bütçe harcamaları içindeki yerel harcamalarda, yerel harcamaların milli gelir içindeki payına göre daha fazla artış gösterdiği görülmektedir. Ortalama % 10 olan bu oran, mali yerelleşme düzeyi olarak değerlendirildiğinde, diğer ülkelere göre halen düşük olduğu görülmektedir. Bu çalışmada ilk önce mali yerelleşme ve ölçümü hakkında genel bir çerçeveye çizildikten sonra, ülkemiz için yerel ve bölgesel düzeyde mali yerelleşmenin boyutları belirtilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mali yerelleşme, Türkiye, Mali Özerklik.

JEL Sınıflaması: H79, H30, H70.

An Analysis of the Extent and Measurement of Fiscal Decentralization in Turkey

ABSTRACT

In recent years, a growing number of countries around the world are assigning revenue sources and expenditure functions from central government to the lower levels of governments in terms of fiscal decentralization programs. This is because of the argument that sub-national governments are closer to the people and hence better programmed and ready to give the right services according to the local preferences at lower costs. Fiscal decentralization, as a part of public reform programs in developed and developing countries, aims to improve the autonomy of local governments. It is also known that fiscal decentralization enhances the effectiveness of provision of public services. Thus, it also contributes the economic growth at local and macro level through the enhancement of accountability and transparency of public services. Fiscal decentralization in Turkey, local expenditures as a percentage of total expenditures, remains low according to the developed and developing countries. This study tends to explore the extent of fiscal decentralization and its measurement firstly, and then will give the aspects of fiscal decentralization of Turkey at local and regional level.

Key Words: Fiscal Decentralization, Turkey, Fiscal Autonomy.

JEL Classification: H79, H30, H70.

GİRİŞ

Toplum için gerekli olan kamu mal ve hizmetlerinin merkezi yönetim ve yerel yönetimler tarafından yürütülmesi, doğal olarak yönetimler arası ilişkilerin oluşmasına neden olmaktadır. Bu ilişkilerin düzenlenirken de rasyonel ilkeler göz önünde tutulmalıdır. Bu bakımdan yönetimler arası mali ilişkiler şeffaf ve açık olmalıdır. Bu ilişkiler yönetimler arası mali uyumu, yönetimlerin hesap verilebilirliğini ve bölgeler arası eşitliği desteklemelidir. Aksi halde, iktisadi bakımdan kaynakların optimum kullanılmamasına, yönetim bakımından da yetki sorumluluklarının çatışmasına sebep olduğu belirtilmektedir.

Yönetimler arası mali ilişkilerde zamana bağlı olarak çeşitli gelişmeler ve yeni eğilimler ortaya çıkmakta ve bu yeni gelişmeler çerçevesinde birçok ülke yönetimler arası mali ilişkilerini düzenleme şeklini değiştirmektedir. Son yıllarda da kamusal hizmetlerin ve gelir kaynaklarının yerel yönetimlere aktarılması ve bu sayede de hizmetlerin daha çok halka yakın yönetimler tarafından gerçekleştirilmesi fikri yaygın hale gelmiştir. Bunun için gelirlerin paylaşımı yönetim birimlerinin sunacakları hizmetlere göre belirlenmesi gerekliliği unutulmamalıdır. Bu tür bir ölçüt dikkate alınmazsa bazı yerel yönetimler gereğinden fazla gelire sahip olacak ve dolayısıyla kaynakların israfı ve ekonomik etkinsizlik ortaya çıkacaktır. Bunun yanında, bazı yerel yönetimler de yeterli kaynağa sahip olamadığından temel kamu hizmetlerini yerine getiremeyecek ve bundan dolayı da o bölge vatandaşları sıkıntı çekeceklerdir. Bu nedenledir ki, gelirlerin bölüşümü, hizmetlerin bölüşümü, borçlanma ve transferler yönetimler arası mali ilişkilerde birbirini tamamlayıcı bir nitelik göstermektedir. Kaynak dağılımında etkinlik sağlamak için bu dört ana unsuru birbiriyle iyi ilişkilendirilmelidir. Ancak bu şekilde yönetimler arası etkin bir sistem gerçekleştirilebilir.

Gelişen ve değişen teknoloji ile birlikte toplumda yaşayan vatandaşların talepleri de değişmekte ve artmaktadır. Bu gelişmeler paralelinde, vatandaşların kamu mal ve hizmet talebindeki değişiklikleri de en verimli ve etkin bir şekilde yerel yönetim birimleri cevap verebilmektedir. Bu yüzden günümüzde yerel yönetimlerin mal ve hizmet sunumunda etkinliği ve önemi giderek artmaktadır. Ülkeler bu gelişmeler doğrultusunda kamu reform çalışmaları düzenleyerek mali yerelleşme ile yerel yönetim birimlerinin mali özerkliklerini artırmaktadırlar. Buna paralel olarak, mali yerelleşmenin ekonomik etkinliği artırdığı yönündeki teorideki öngörüler de mali yerelleşmenin günümüzde daha fazla tartışılır hale gelmesindeki önemli sebeplerden biridir.

Gelişmekte olan ülkelerin çoğu son yıllarda yaşadığı ekonomik istikrarsızlık, yetersiz büyüme ve etkin olmayan yönetim şekli gibi sorunlarını aşmada mali yerelleşmeyi bir çıkar yol olarak görmektedirler (Bird ve Vaillancourt, 1998: 1). Mali yerelleşme ile birlikte hesap verilebilirliğin arttığı, ödenen vergiler bağlamında seçilmişlerin daha sorumlu oldukları, vatandaşlar bakımından da ödedikleri vergilerin karşılığında aldıkları hizmetlere daha duyarlı oldukları söylenebilir (Güner, 2005: 220-221). Mali sorumlulukların yerel yönetimlere aktarılmasının getireceği bu faydalar sonucu hizmet sunumundaki

etkinlik artacaktır. Bunun yanında, ilgili kamu hizmetinin ve malının sunumundaki bilgi ve işlem maliyetlerinde de azalma olacaktır. Bu getirileri sayesinde mali yerelleşmenin kamu sektörünün performansını arttıracak potansiyele sahip olduğu ifade edilmektedir (Oates, 1999: 1120).

I. MALİ YERELLEŞME

Mali yerelleşme genel itibarıyla yerel ekonomik faaliyetler için yerel yönetimlere yetki verilmesi işlemidir. Bu işlem değişik yönetim birimlerinin mali sorumluluklarının tanımlanmasını içermektedir. Ayrıca mali yerelleşme, hizmet sunumuna yardımcı olacak mali araç ve yöntemlerden oluşmaktadır.¹ Bir başka tanıma göre mali yerelleşme, karar alma yetkisinin alt yönetim birimlerine devri olarak ifade edilmektedir (Akai ve Sakata, 2002: 93-94). Hesap verilebilirlik ile birleştirilmiş yetkinin yerel yönetim birimlerine transferinin de yerel yönetimlerin gelirlerini artıracığı ve bu sayede harcamalarını kanuni sınırlar çerçevesinde değişik hizmetlere de yönlenebileceği ifade edilmektedir (Thiessen, 2001: 4). Mali yerelleşmenin, yerel yönetim birimlerinin gelir ve harcama özerkliğini artırarak vatandaşların mal ve hizmet sunumu taleplerine daha esnek ve etkin cevap verme olanağı getirmektedir.

Mali yerelleşme, kamu hizmetlerinin değişik yönetim kademelerindeki sunumuyla ilgili karar alma özerkliğinin derecesini ifade etmektedir (Kwon, 2003: 5). Diğer bir ifadeyle, vergi koyma ve harcama güçlerinin yerel yönetimlere devri olarak tanımlanabilecek mali yerelleşme, çoğu gelişen ülkeler için günümüzde önemli bir konu haline gelmiştir. Mali yerelleşme, mali karar alma gücünün ve hizmet sorumluluklarının merkezi yönetim dışında kalan alt yönetim birimlerine tahsisini ifade eden süreci açıklamaktadır (Fjeldstad, 2001: 1). Son yıllarda bu süreçle ilgili dünya çapındaki gelişmeler, birçok ülkeyi etkilemiş ve bu ülkeler anayasa ve yasalarında yaptıkları değişiklikler ile bu yönde önemli gelişmeler kaydetmişlerdir. Bu açıdan baktığımızda, günümüzde mali yerelleşme gelişmekte olan ülkelerde popüler bir terim olarak ele alınırken, mali yerelleşme ile aynı kapsamda “yönetimler arası mali ilişkiler” ve “mali federalizm” ifadeleri de kullanılmaktadır.

Mali yerelleşme, birbiriyle ilişkili iki kavramı içermektedir. Bunlar, (a) harcama sorumluluklarının ve gelir kaynaklarının yönetim kademeleri (merkezi-yerel) arası dağılımı ve (b) yerel yönetimlere verilen kendi harcama ve gelirlerini belirleme yetkisinin boyutudur (Güner, 2005: 221). Bu iki unsur mali yerelleşmenin etkinliğini ve gücünü gösteren önemli göstergelerdir.

Davey (2004)'e göre mali yerelleşmeyle ilgili yerel yönetimlerdeki bu güç ve sorumluluk;

- ne kadar ve ne boyutta kamu hizmeti sunduklarına,
- bu sorumluluklarının gelirleriyle ne kadar orantılı olup olmadığına,
- bütçelerini hazırlamada ne kadar özerk olduklarına,
- kendi vergi ve harç oranlarını belirlemelerine, bağlıdır.

¹ Bkz. R. M. Bird, R. D. Ebel, ve C. I. Wallich, (Eds). **Decentralization of the Socialist State**. Washington D.C.: World Bank, 1995, s.17.

Harcama fonksiyonlarının ve gelir kaynaklarının yerel yönetimlere devrini ifade eden mali yerelleşme, hem gelişmiş ve hem de gelişmekte olan ülkelerde açık bir hükümet politikası eğilimi olmuştur. Mali yerelleşmenin günümüzde artan popülaritesi de bu konunun yerel yönetimlere getireceği ekonomik faydalarının olmasından kaynaklanmaktadır. Bu ekonomik faydaların da, yerel yönetimlerin kendi sınırları içindeki demografik özellikler hakkında merkezi yönetime göre daha fazla bilgi sahibi olmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Bu yüzden de yerel yönetimlerin kamu kaynaklarını daha etkili ve verimli kullanabilecekleri görüşü teoride hakim olmuştur. Bu konudaki öncül ve etkin görüş ise, mali yerelleşmenin kamu hizmetlerinin sunumundaki etkinliği artırdığından dolayı ekonomik performansı artırdığıdır (Oates, 1999: 1123-1124). Ekonomik faydalarının yanında, mali yerelleşmenin aynı zamanda hesap verilebilirliği ve şeffaflığı artırabileceğinden söz edilmektedir. Çünkü vatandaşlar kendi sınırları içerisindeki yerel idarecilerinin yönetim davranışlarını daha yakından takip edebilmektedirler. Yeniden seçilebilme olasılığını yüksek tutmak için yerel idareciler de olabildiğince etkin ve yerel taleplerle orantılı hizmet sunmak zorunda kalmaktadırlar. Özellikle seçim dönemine yakın zamanlarda, yerel idarecilerin mal ve hizmet sunumlarındaki etkinliklerinin ve verimliliklerinin en yüksek seviyede olduğu belirtilmektedir.²

Mali yerelleşmenin faydalı olduğunu savunan görüşlerin çıkış noktaları aşağıdaki gibidir (Neyaptı, 2005: 435):

i) Yerel yönetim birimlerinin yerel tercihleri daha iyi bilmelerinden dolayı harcamaların yerelleşmesi kamu sektörünün ekonomik verimliliğini artıracaktır. Böylece tekdüze hizmet sunumunu engelleyerek vatandaşların tercihlerine göre sunum gerçekleştirilebilir.

ii) Mali yerelleşme hizmet sunumunda hesap verilebilirliği ve şeffaflığı artıracaktır ve böylece de harcama kararlarında ve gelir toplama etkinliği sağlanacaktır (De Mello: 2000). Yerel hesap verilebilirliğin var olduğu süreçte, vergi ödeyenler yerel yönetim birimleriyle daha fazla işbirliği içinde olacaktır. Bu da vergi tahsilatını daha etkin hale getirecektir.

Mali yerelleşmenin yararlı olduğunu savunan görüşlerinin doğru olmadığını savunan görüşler de mevcuttur. Bu görüşlerden ilki, yerel yönetim birimlerinin mal ve hizmetlerin sunumunda ölçek ekonomisini sağlayamayabileceğidir. Bazı yerel yönetim birimlerinde bilgi ve koordinasyon maliyetleri merkezi yönetime göre daha yüksek olabilmektedir. İkinci olarak, eğer yerel hesap verilebilirliğin olmadığı bir ortamda yerel çıkarlar güçlü ise, bu durumda mali yerelleşme yolsuzluğu ve sosyal tabakalaşmayı artıracaktır. Üçüncüsü, mali yerelleşme yerel yönetim birimleri arasında rekabeti ve politik gerginliği artırabilir. Dördüncüsü, yerel yönetim birimlerindeki kurumsal ve idari kapasitedeki eksiklik mali yerelleşmenin yararlarının gerçekleşmesini

² Bkz. Wallece Oates, “An Essay on Fiscal Federalism”, *Journal of Economic Literature* (37), 1999, s. 1120 – 1149; Vito Tanzi, “Fiscal Federalism and Decentralization: A Review of Some Efficiency and Macroeconomic Aspects”, *Annual World Bank Conference on Development Economics*. The International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, 1996.

engelleyebilmektedir. Son olarak ise, değişik yerel yönetim birimleri arasındaki koordinasyon ve etkileşim problemleri mali reformları ve düzenlemeleri gizleyebilmektedir (Neyaptı, 2005: 435).

II. MALİ YERELLEŞMENİN ÖLÇÜMÜ

Mali yerelleşmenin ölçümü konusu, tartışmalı bir konu olup mali yerelleşmenin ekonomik faktörlere etkisinin incelenmesinde de önemli bir sorun teşkil etmektedir. Teoriye baktığımızda bu konu üzerinde belli bir anlaşma zemini oluşmamıştır. Çünkü mali yerelleşme çok boyutlu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden, bir ülkenin mali ilişkilerinin birçok yönü daha az veya daha fazla yerelleşmiş olabilmektedir. Mali yerelleşme terimi ekonomi bilimi için tam anlamıyla yeterli derecede açık değildir (Akai ve Sakata, 2002: 95). Birçok gelişmekte olan ülke için yerelleşme kavramı daha çok idari yerelleşmeyi ifade etmektedir. Bunun yanında ülkelerin politik ve idari durumları da mali yerelleşmenin ölçümünü etkilemektedir. Bu yüzden mali yerelleşmenin ölçümünde nüfus büyüklüğü veya oranı, yönetim birimlerinin sayısı, şehirleşme oranı gibi ölçümlerin de dikkate alındığı görülmektedir.³ Tablo 1’de mali yerelleşmenin ölçümünde kullanılan bazı yöntemler özetlenmiştir.

Yukarıda ifade edilen gerekçelerden dolayı da optimal bir mali yerelleşme oranından ya da derecesinden söz etmek mümkün değildir. Bir ülkede yerelleşme olup olmadığı konusunda bir yargıya varabilmek için iki yol izlenebilir. Bunlardan birincisi, kamu yönetimi reformlarının ve bu çerçevede mali yerelleşmenin hedeflendiği bir ülkede, reform öncesi ve sonrası yapıyı bazı sayısal yöntemler ve kriterler ile değerlendirmektir. İkinci bir değerlendirme yöntemi ise, bazı ortak istatistikî verilerden yararlanarak ülkeler arası karşılaştırmalar yapmaktır (Güner, 2005, 221). Bu yönde yapılmış çalışmalara baktığımızda, bir ülkenin mali yerelleşme düzeyinin belirlenmesinde daha çok ülkeler arası karşılaştırma yoluna gidildiği görülmektedir. Bunun sebebi de IMF, OECD ve Dünya Bankası gibi kuruluşların ülkeler için ortak veri seti hazırlamasından kaynaklanmaktadır. Bu alandaki araştırmacıların en çok kullandıkları IMF’in sunmuş olduğu “Government Finance Statistics” (GFS) veri setidir. Bu veri seti kullanılarak, ülkeler için mali yerelleşmenin düzeyi hakkında bir sonuca ulaşılmak istenmektedir. Ancak GFS verileri mali yerelleşmeyi tek boyutlu ele aldığından, merkezi yönetimler için etkin bir istatistikî standardizasyon ve analiz aracı olmakla birlikte, yerel yönetimler açısından aynı derecede bir değerlendirme aracı olmayacağı konusunda bazı görüşler belirtilmektedir. Bunlar (Ebel ve Yılmaz, 2002: 6):

i) GFS verileri harcamaların fonksiyonel ve ekonomik tasnifini vermekle birlikte, yerel yönetimlerin harcama özerkliğinin derecesini belirtmemektedir.

³ Bkz. Mehmet Serkan Tosun ve Serdar Yılmaz, “Decentralization, Economic Development, and Growth in Turkish Provinces”, **World Bank Policy Research Working Paper No. 4725**, 2008; Dean Stansel, “Local decentralization and local economic growth: a cross-sectional examination of US metropolitan areas”, **Journal of Urban Economics**, 57 (1), 55-72.

ii) GFS verileri vergi ve vergi dışı gelirleri, mali transferleri ve yardımları ayırt etmemektedir.

iii) GFS verileri yönetimler arası transferlerin ne kadarının koşulsuz ne kadarının koşullu olarak verildiğini ve bu transferlerin hangi şekilde dağıtıldığını (objektif kriterlere göre ya da *ad hoc* olarak) da göstermemektedir.

Bu tür kısıtlardan dolayı GFS verilerinin mali yerleşmeyi ölçmede yetersiz kaldığı belirtilmektedir. Bu kısıtlamalardan dolayı GFS verileri yerel yönetim birimlerinin mali özerkliğini tam olarak ifade edemediği de belirtilmektedir.

GFS verileri mali yerleşmenin ölçümü olarak yerel yönetimlerin gelir ve harcamalarının toplam kamu gelir ve harcamaları veya GSYİH içindeki payını göstermektedir. Çoğu araştırmacıda bu ölçümü kullanmaktadır. Daha öncede belirtildiği üzere bu tür bir ölçüm yerel yönetim birimlerinin gerçek mali yerleşme derecesini veya mali özerkliğini ölçmemektedir. Örneğin, diğer yönetim birimlerine göre yüksek harcama veya gelir payına sahip bir yönetim biriminin daha yüksek bir mali yerleşme derecesine sahip olduğu söylenemez. Çünkü kamu harcama veya gelirlerin yerel payı yerel özerkliklerdeki değişiklikleri kapsamamaktadır. Daha düşük harcama veya gelir payına sahip yerel yönetim birimleri, yerel kamu mal ve hizmetlerinin sunumunda veya vergi oranlarının belirlenmesinde daha fazla özerkliğe sahip olabilmektedir ve dolayısıyla bu tip yönetim birimleri yüksek harcama ve gelir payına sahip ama karar alma gücü düşük olan yönetimlerden daha fazla yerleşmiş olduğu söylenebilmektedir.⁴

Tablo 1. Mali Yerleşme Ölçümleri

Yılmaz (1999)	Yerel harcamaların toplam harcamalara oranı
Ebel ve Yılmaz (2002)	Yerel yönetim harcamaları veya gelirlerinin GSYİH’ya oranı
Jin ve Zou (2005)	Yerel bütçe harcamalarının veya gelirlerinin toplam bütçe harcamalarına oranı
Ehdaie (1994)	Yerel yönetimlerin öz gelirlerinin toplam hükümet harcamalarına oranı
Neyaptı (2005)	Yerel harcamalarının toplam harcamalara oranı Yerel vergi gelirlerinin toplam vergi gelirlerine oranı
Tosun ve Yılmaz (2008)	Yerel yönetimlerin sayısı
Sağbaş ve diğerleri (2005)	Yerel harcama veya gelirlerin yerel GSYİH’ya oranı

⁴ Örneğin Kenya, göreceli olarak daha fazla yerel özerkliğe sahip bir ülkedir ve merkezi yönetimden yerel yönetimlere hiçbir transfer yapılmamaktadır. Kenya çok düşük bir yerel harcama payına sahip iken Endonezya daha fazla bir yerel harcama payına sahiptir. Daha çok mali transferlere bağlı oldukları için çok düşük bir mali yerleşme derecesine sahiptir. Üstelik yüksek yerel harcama veya gelir payına rağmen, yerel yönetimleri merkezi yönetime daha bağımlı olan ve demokratik yollarla seçilmeyen yerel idarecileri bulunan ülkeler daha az yerleşmiş olabilmektedir.

Tablo 1’de de görüldüğü üzere tek bir mali yerelleşme ölçümü bulunmamaktadır. Bu yüzden geçmişte yapılan çalışmalarda ve araştırmalarda mali yerelleşme ile ekonomik faktörler arasındaki ilişkide değişik sonuçlar çıkmaktadır. OECD ve Dünya Bankası her ülke için belli mali yerelleşme ölçütleri sunmaya çalışsa da ülkelerdeki yerelleşme süreçleri, idari yapılar ve veri yetersizliği araştırmacıları değişik ölçme yöntemlerine sevk etmiştir.

III. TÜRKİYE’DE MALİ YERELLEŞME

Son yıllarda, yerel yönetimlerin kamu yönetimi sistemi içindeki geleneksel rolü yaşanan uluslararası gelişmelerinde etkisiyle değişmeye başlamıştır. Küreselleşme süreci ile birlikte, yerel yönetimlerin önemi kendilerine yüklenen sorumlulukların değişmesi ve fazlaşmasıyla birlikte artmaya başlamıştır. Bu bağlamda küreselleşme süreci geleneksel yönetim yaklaşımlarını, ulusal egemenlik ve demokrasi anlayışını kökten değiştirmekte ve ulus devlet yapısını dönüştürmekteken, yerel yönetimler için de önemli değişiklikler getirmektedir. Küreselleşme ile paralel bir gelişme gösteren yerelleşme olgusu da, yerel yönetimlerin yapılarında, işlevlerinde ve statülerinde farklılaşmayı kaçınılmaz kılmaktadır (Köse, 2004: 31-32). Bu bağlamda birçok hükümet gelişen bu sisteme uyum sağlayabilmek için yerel yönetim birimlerine bazı özellikler sağlamak için reformlar yapmaktadır. Bunlar (DPT, 2001: 15):

- i) Yerel yönetimler, demokratik olmalıdır,
- ii) Yerel yönetimlerde karar ve yürütme organlarının yerel topluluğun oyuyla görevlendirilmeleri asıldır,
- iii) Halk bilinçli ve sorumluluğunun farkında olmalıdır,
- iv) Yerel harcamalar yönetim ve yargı birimlerinin denetimine açık olmalıdır,
- v) Karar verme süreçlerine halkın her düzeyde katılımı ve ortak çalışma gibi değerler yerel yönetim ortamında anlamlı uygulama olanakları bulabilmelidir.

Türkiye’de de yerel yönetimler konusunda meydana gelen değişimlerin önemli bir kısmı kamusal mal ve hizmetlerin sunumuyla ilgili zorunluluklardan kaynaklanmaktadır. Çünkü, hızlı kentleşme, teknolojidaki hızlı gelişmeler, demokratikleşme ve insan hakları konusundaki artan istekler, küreselleşme, çevre bilincinin artması ve sonuç olarak halka dönüklük ve etkinlik çerçevesinde hayat standartlarının artırılması gereksinimleri özellikle yerel nitelikli hizmetlerin sunumundan sorumlu yerel yönetimler konusunda yeni arayışları zorunlu kılmaktadır (Arslan, 2008: 263-264). Bu nedenle kamu yönetiminde kamu mal ve hizmetlerini daha kaliteli, etkin ve etkili bir şekilde sunmak için bütün dünyada yeni değişim ve dönüşümler yaşanmaktadır.

Dünyada gelişen değişim akımları ve düşünceleri, günümüzde Türkiye’de de yerel yönetimlerin hem varlık nedenleri hem de sunmak zorunda oldukları hizmetleri yerine getirmede yeniden değerlendirilmeleri konusunu gündeme getirmektedir. Tarihsel süreç içerisinde Türk kamu yönetimine baktığımızda, güçlü bir merkezi yönetim sisteminin benimsediği görülmektedir. Yerel yönetimler, merkezi yönetimin güçlü idari ve mali vesayeti altında tutulmuşlardır.

Bu güçlü merkezi yönetim yapısı Osmanlı İmparatorluğu’ndan kalmıştır ve ülkenin modernleşme süreci çerçevesinde Cumhuriyetle birlikte yeniden bu önem sürdürülmüştür. Bununla birlikte, vatandaşların daha iyi hizmet alma taleplerindeki artışın öne çıkmasıyla ve Avrupa Birliği üyelik sürecinin başlatılması çalışmaları kapsamında son yıllarda kamu yönetimi alanında birçok reform çalışmaları yapılmıştır. Modern yerel yönetim sisteminin oluşturulması ve karar alma gücünün yerelleşmesi bu reformların temelini oluşturmaktadır. Bu reformlarla, yerel yönetimlerin mali ve idari özerklikleri artırılmaya çalışılmaktadır.

Ülkemiz yerel yönetim sisteminde il özel idaresi, belediye ve köy olmak üzere üç kademeli bir örgütlenme şekli benimsenmiştir. Ancak bu üç kademe arasında tüzel olarak herhangi bir hiyerarşik ilişki bulunmamaktadır. Bu üç yerel yönetim birimi arasındaki eşgüdümü, genel yönetimin taşra birimleri olan ilçe (kaymakamlık) ve il (valilik) kanalları ile giderilmektedir. Bu üç yerel yönetim türü arasında ağırlık önceleri il özel idarelerindeyken, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında yerel yönetim birimleri arasında belediyeler öne çıkmaya başlamıştır. Kırdan kente kitlesel göçlerin sonucunda ortaya çıkan toplumdaki yapısal dönüşümler köy muhtarlığının önemini azaltarak belediyeleri öne çıkarmıştır. Bu süreçte il özel idarelerinin yetki ve görevleri büyük ölçüde merkezi yönetimce üstlenilmiştir. 1984 yılında belediye sistemine büyükşehir belediyesi modeli getirilerek yerel yönetimlerin mal ve hizmet üretiminde etkinliğin sağlanması ve hizmet alanı genişliğinde optimal büyüklüğün belirlenmesi amaçlanmıştır (DPT, 2001: 16).

Tablo 2. Yıllara Göre Yerel Yönetim Birimlerinin Sayıları

Yıl	Toplam Belediye Sayısı	İlçe Sayısı	Büyükşehir Belediyesi Sayısı	İl sayısı
1980	1725	572	-	67
1985	1703	580	3	67
1990	2061	829	8	73
1999	3200	850	15	81
2000	3212	923	16	81
2008	2938	957	16	81
2012	2950	892	16	81

Kaynak: DPT, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2001, s. 16 ve TÜİK.

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere yerel yönetim birimlerinin sayısı tarihi süreç boyunca hep artış göstermiştir. İlçe ve belediye sayılarındaki bu artış yerindenlik ilkesi çerçevesinde halka daha yakın mal ve hizmet sunma amacının ötesinde daha çok popülist politikalar çerçevesinde olmuştur. Sadece 2008 yılında hükümetin kamu reformları çerçevesinde yaptığı değişikliklerle ilk kademe ve

nüfusu 2000 altında olan belediyeler kapatılarak belediye sayısı azaltılmaya çalışılmıştır. Çok sayıda küçük nüfuslu belediyenin varlığı, belediye sisteminin yüksek maliyetlerle çalışmasına ve kısıtlı kaynakların kötü kullanımına neden olmakta ve ölçek dezavantajı yetersiz mali kapasite ile birleştiğinde belediyeler kapsamında hizmet sunumunda sıkıntılar çıkmaktadır. 22.03.2008 tarihli 5747 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile nüfusu 2000'nin altındaki belediyelerin köye dönüştürme çabası kanuna açılan iptal davası ile tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir. Kanundan önce 3225 olan toplam belediye sayısı bu kanun ile yaklaşık 1000 düşmesi beklenirken kanuna karşı açılan iptal davası ile ancak 87 belediye kapatılmıştır. Ayrıca 2012 ve 2013 yıllarında yapılan değişikliklerle büyükşehir belediye sayısı 30' a çıkartılarak, büyükşehir sınırları il mülki sınırları ile bütünleştirilmiştir ve büyükşehirler içerisindeki belde belediyeleri ve köyler kaldırılmaktadır.

Bunun yanında, çoğu belediyelerin nüfusunun 2000 altına olmasının nedenlerinden biri de buralardan yani kırsal kesimden şehirlere olan göçtür. Tablo 3'den de görüleceği üzere, şehir nüfusunun toplam nüfusa oranı artarken kırsal kesimin nüfusu toplam nüfusa göre düşmektedir. Bu da bazı belediyelere mal ve hizmet sunumunda zorluklar getirmektedir. Bunun yanında, altyapı ve mali açıdan yeterli olmayan belediyelerin bu göçlerle birlikte daha da zorlanacakları kaçınılmazdır.

Tablo 3. Yıllara İtibariyle Şehirleşme Oranları

Yıl	Şehir Nüfusu / Toplam Nüfus (%)	Kırsal Nüfus / Toplam Nüfus (%)
1960	32	68
1970	39	61
1980	44	56
1990	59	41
2000	65	35
2008	75	25
2012	77	23

Kaynak: İsa Sağbaş, Muhsin Kar ve Hüseyin Şen, "Fiscal decentralization, the Size of Public Sector and Economic Growth in Turkey", **Environment and Planning C: Government and Policy**, 2005, s. 6. 2000, 2008 ve 2012 yılı hesaplamaları için TÜİK verileri kullanılmıştır.

Türkiye'de tarihi süreç içerisinde belediye sayılarının artmasıyla beraber artan şehir nüfusu, buna bağlı olarak nüfusun yaklaşık % 80'inin belediye sınırları içinde yaşıyor duruma gelmesi, mevcut reformların ve önerilerin daha çok belediyeler üzerinde yoğunlaşmasına neden olmaktadır. İl özel idareleri ile köyler hem mali hem de yönetsel açıdan belediyelere göre daha az bir öneme sahiptir. Nüfusun kentlerde toplanmasına karşın, kentlerin idaresinden sorumlu yönetim birimi olan belediyelerin görev, yetki ve gelirlerinde uzun yıllar boyunca herhangi bir olumlu değişim olmamıştır. Nüfus artışından kaynaklanan çarpık şehirleşme,

yerel yönetimlerinin düzenleyici ve hizmet sunucu olarak yeterince örgütlenememesi ve kaynak oluşturamamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca geçmiş dönemlerde merkezi yönetim kuruluşların büyümesi ve güçlenmesi, yerel yönetim birimlerinin görev, yetki ve kaynaklarından yapıldığından dolayı yerel yönetimlerin bir bütün olarak zayıflaması sonucunu doğurmuştur (Eryılmaz, 1997: 93-95).

Bütçe büyüklüğü itibarıyla baktığımızda, Türkiye’de yerel yönetimler içinde köyler %1, özel idareler %14, belediyeler ise %85 büyüklüğünde yer tutmaktadır. Köyler, doğrudan harcamacı kuruluşlar olmaktan çok, il özel idareleri ve merkezi yönetim tarafından hizmet götürülen yönetim birimleri olmak özelliğine sahiptir (DPT, 2001: 19).

Gelişen ve değişen teknoloji, artan nüfus ile birlikte değişen ve artan vatandaş taleplerinin kamu hizmetlerinde ve sunum biçimlerinde değişiklikler oluşturmuştur. Sunum biçimlerindeki ve miktarındaki bu değişiklikler de yönetim birimlerinin harcamalarını paralel olarak artırmıştır. Ülkemizde de genel olarak kamu giderlerinin düzeyindeki artışa paralel nedenlerle, yerel yönetim birimlerinin harcamalarında da sürekli olarak artış meydana gelmektedir.

Tablo 4. Yerel Gelirlerin ve Harcamaların GSYİH İçindeki Payı

Yıl	Yerel Gelirler / GSYİH (%)	Yerel Harcamalar / GSYİH (%)	Yerel Harcamalar / Genel Bütçe Harcamaları (%)
1982	1	1	6
1985	1	1	9
1990	2	2	11
1995	2	2	11
2000	3	3	11
2005	3	3	13
2009	3,4	3,8	12
2010	3,5	3,4	12
2011	3,6	3,4	13

Kaynak: İsa Sağbaş, Muhsin Kar ve Hüseyin Şen, “Fiscal Decentralization, the Size of Public Sector and Economic Growth in Turkey”, **Environment and Planning C: Government and Policy**, 2005, s. 7. 2005 sonrasındaki rakamları Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü web sayfasındaki verilerden hesaplanmıştır.

Tablo 5. Yerel Harcamaların Toplam Harcamalar İçindeki Payı

Türü	2006	2007	2008	2009	2010
Belediyeler	8,54	9,06	9,41	8,12	8,15
Belediyeye Bağlı İdareler	2,25	2,58	2,47	2,15	1,82
İl Özel İdareleri	2,23	2,16	2,08	1,97	2,04
Mahalli İdare Birlikleri ⁵	-	-	-	0,41	0,54
Yerel Har. / G.Bütçe Har.	13,03	13,81	13,97	12,67	12,57

Kaynak: Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü,

http://www.migm.gov.tr/Istatistik/Mahalli_Idarelerin_Turlerine_Gore_Harcamalar.pdf ve Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü.

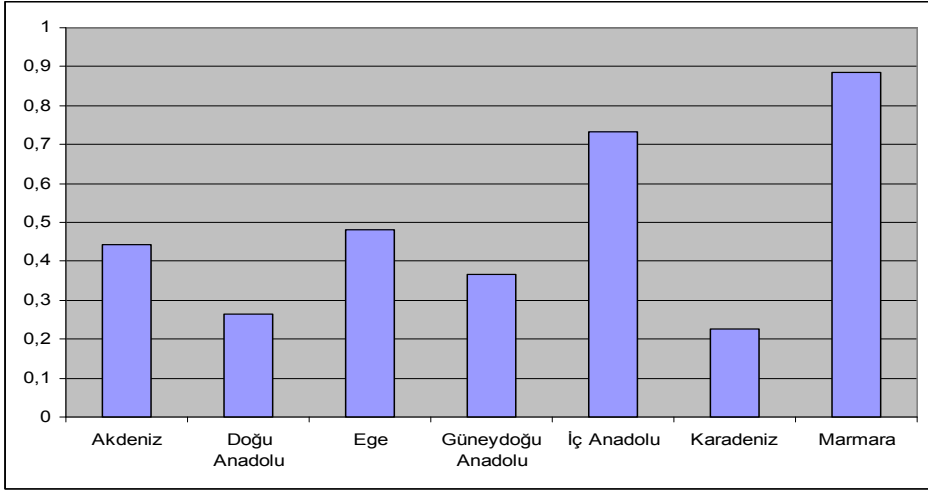
Tablo 4 ve Tablo 5'ten de görüleceği üzere, Türkiye'de hem yerel gelirlerin hem de yerel harcamaların düzeyi ve milli gelir içindeki payları son yıllara kadar bir artış göstermiş ama son yıllarda bu artış devam etmemiştir. Genel bütçe harcamaları içindeki yerel harcamalara baktığımızda, yerel harcamaların burada milli gelir içindeki payına göre daha fazla artış gösterdiği görülmektedir. Bu oran mali yerelleşme düzeyi olarak değerlendirildiğinde diğer ülkelere göre halen düşük olduğu görülmektedir. Ülkemizde belirtilen yıllar içerisinde ortalama % 10 olan bu oran, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde % 10-30 arasında değişmektedir (Neyaptı, 2005:440).

Mali yerelleşme konusuna ülkemiz açısından bölgeler ve iller düzeyinde baktığımızda da durum pek farklı gözükmemektedir. Bölgeler düzeyinde 1990-2006⁶ yılları arası mali yerelleşme ortalamalarının, bölgedeki toplam il harcamalarının toplam harcamalar içinde paylarının ortalaması, yaklaşık % 1 ile % 0,2 arasında değiştiği görülmektedir.⁷ Yaklaşık % 1 ile mali yerelleşmesi en yüksek Marmara Bölgesi olurken, en düşük yaklaşık % 0,2 ile Karadeniz Bölgesi yer almıştır. Mali yerelleşme açısından belirtilen dönemde tüm bölgelerin ortalamalarının toplamı bir İstanbul ili kadar etmemektedir. Batıdan doğuya doğru gidildikçe mali yerelleşme yüzdesinin bölgesel olarak düştüğü görülmektedir. Bu da ülkenin gelişmişlik ve kalkınma profiliyle benzerlik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

⁵ Muhasebat Genel Müdürlüğüne Mahalli İdare Birliklerine ait bilgiler 2009 tarihinden itibaren yayınlanmaya başlanmıştır.

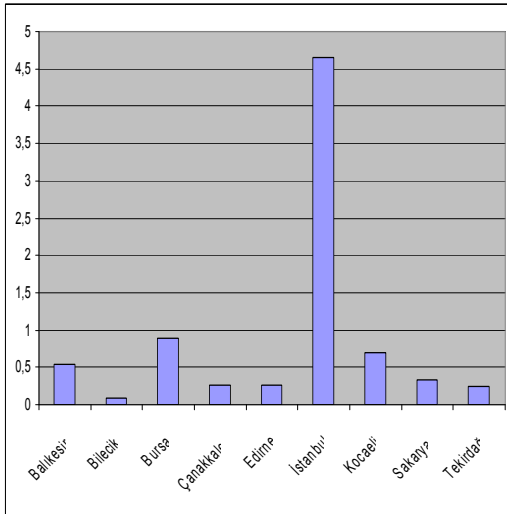
⁶ Son yıllara ait il düzeyinde harcama verileri TUIK tarafından açıklanmadığı için ilgili dönem hesaplamalara dahil edilmemiştir.

⁷ Mali yerelleşme ile ilgili hesaplamalar yapılırken 67 il dahil edilmiştir. Yeni kurulan iller için 1990-2006 arası her yıl için veri bulunmadığı için hesaplamalara bu iller dahil edilmemiştir.

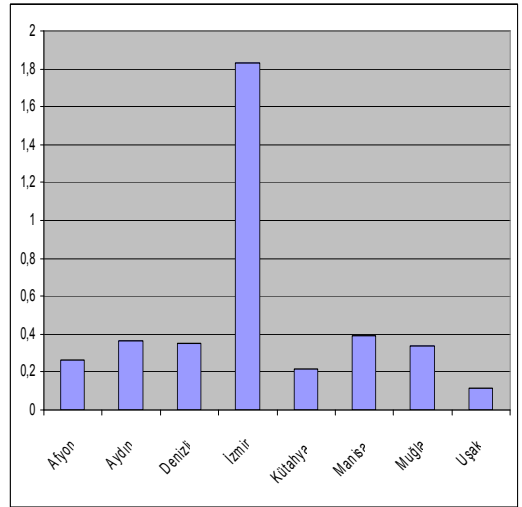

Şekil 1. 1990-2006 Arası Bölgelere Göre Mali Yerelleşme Düzeylerinin Ortalaması (Yüzde)

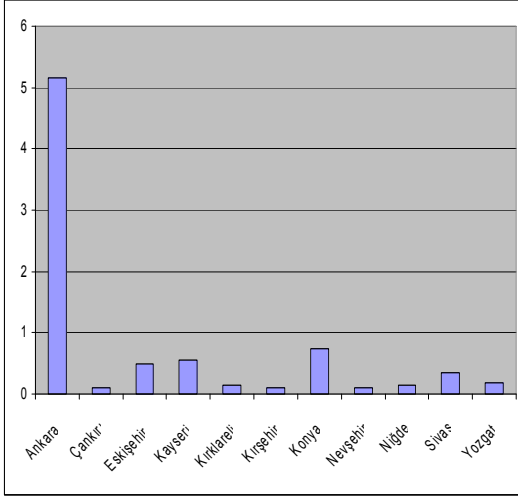
1990-2006 yılları arasında il bazında genel bütçe harcamalarının toplam harcamalar içerisindeki payına baktığımızda, % 5,14 ile en yüksek payı Ankara ili alırken en düşük payı ise % 0,07 ile Gümüşhane ili almıştır. İstanbul ‘un ilgili dönem mali yerelleşme payı % 4,65 olarak gerçekleşmiştir. Sırasıyla Ankara, İstanbul ve İzmir ilgili dönem payları bakımından ilk üç sırayı alırken diğer iller % 1’in altında kalmaktadır. Aşağıdaki şekillerde bölgelere bağlı illerin mali yerelleşme yüzdeleri ayrıntılı verilmiştir.

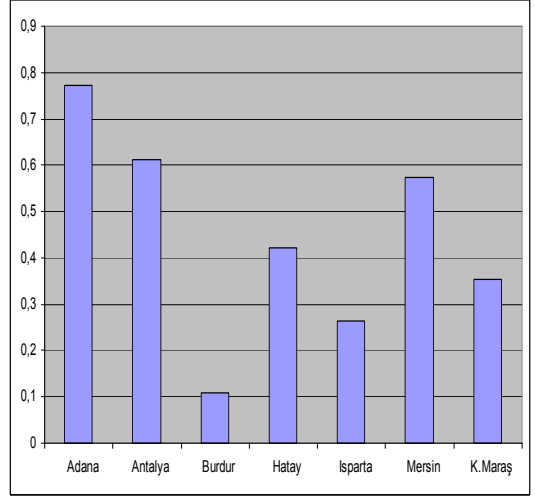
Marmara Bölgesi

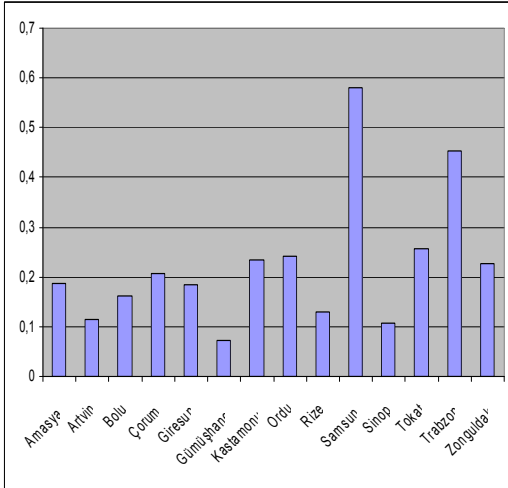
Ege Bölgesi

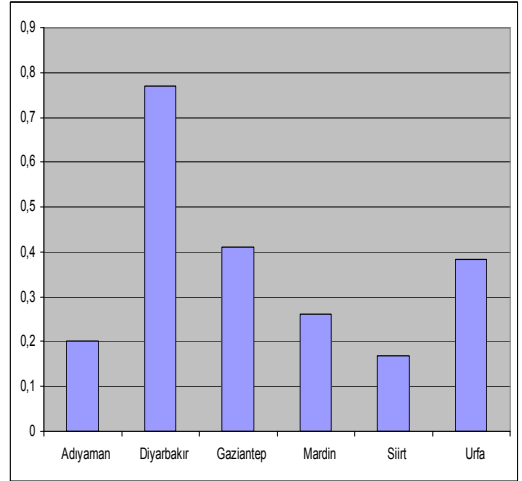
İç Anadolu Bölgesi

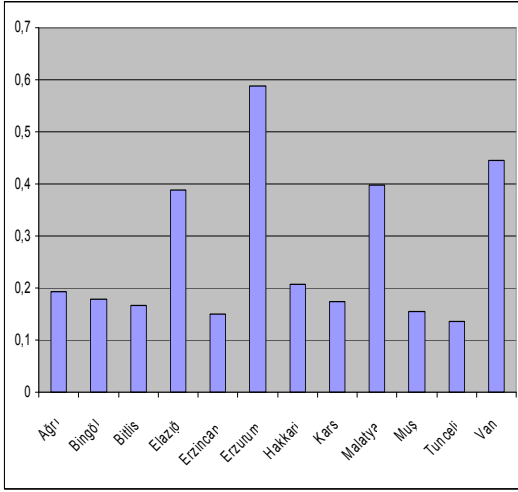
Akdeniz Bölgesi

Karadeniz Bölgesi

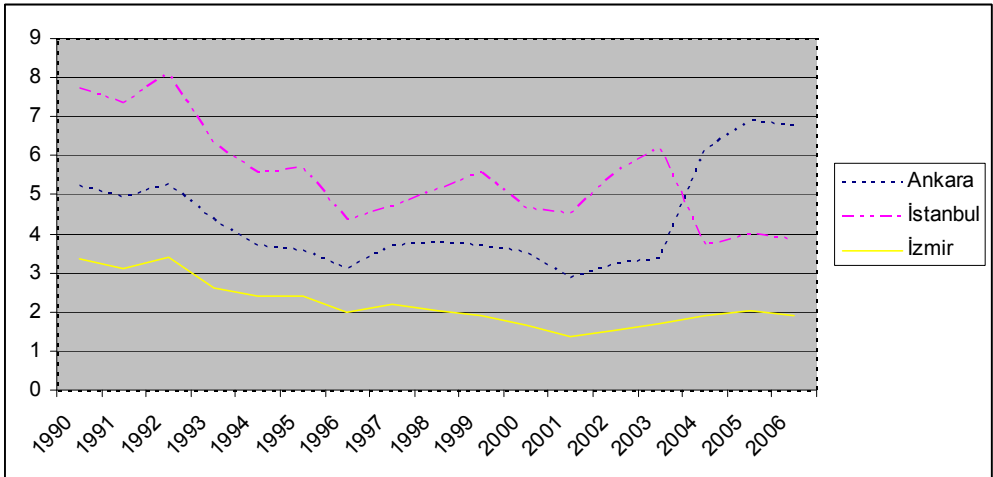
Güneydoğu Anadolu Bölgesi

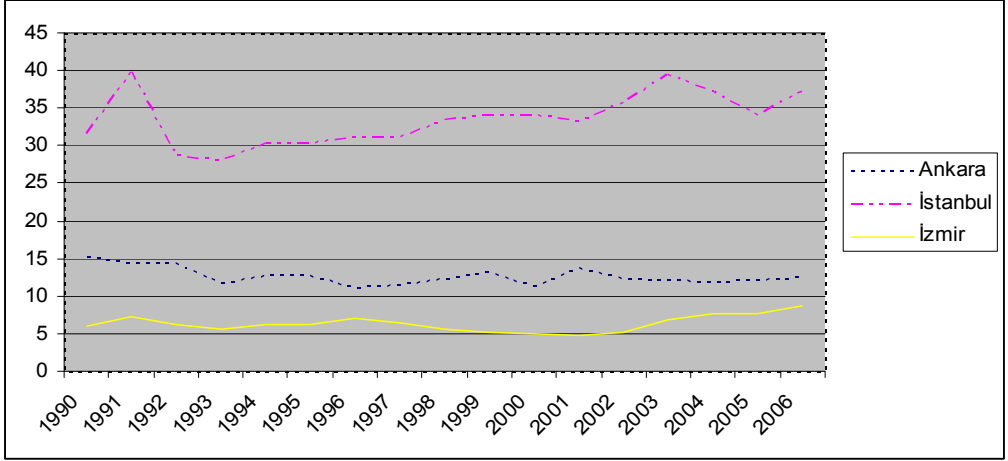
Doğu Anadolu Bölgesi

Şekil 2. 1990-2006 Arası Bölgeler İtibariyle İllere Göre Mali Yerelleşme Düzeyleri (Yüzde)

Bunlara ilave olarak, yıllar itibariyle üç büyükşehir açısından mali yerelleşme düzeylerine baktığımızda, harcamalara göre mali yerelleşme yüzdesi olarak 2004 yılına kadar İstanbul daha yüksek bir mali yerelleşme yüzdesine sahipken, bu yıldan itibaren Ankara yüzde olarak İstanbul’u geçmiştir. İstanbul’un 1990’da harcamalara göre yaklaşık % 8 olan mali yerelleşme düzeyi 2006’da yaklaşık % 5’e kadar düşmüştür. Ankara’nın ise aynı dönemde payı % 5’den % 7’ye kadar çıkmıştır. İzmir’de ise bu pay 1990’dan itibaren genelde düşüş göstermiştir.

Şekil 3. 1990-2006 Arası Üç Büyükşehir'in Harcamalara Göre Mali Yerelleşme Düzeyleri (Yüzde)

Şekil 4. 1990-2006 Arası Üç Büyükşehir'in Gelirlere Göre Mali Yerelleşme Düzeyleri (Yüzde)

Bu üç ilimiz için mali yerelleşme düzeylerine gelirler açısından baktığımızda, İstanbul'un payının diğerlerine göre çok yüksek olduğu görülmektedir. 1990-2006 yılları arasında İstanbul'da bu pay yaklaşık % 30-40 arası gerçekleşmiştir. Gelirler açısından mali yerelleşme düzeyi aynı dönemde Ankara için yaklaşık % 10-15 olarak gerçekleşirken, İzmir için % 5-10 arası gerçekleşmiştir.

SONUÇ

Yerel yönetim birimlerine görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlamak anayasal zorunluluk olarak ifade edilmesine rağmen ülkemizde bu tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir. Anayasa'nın vurguladığı yerinden yönetim ilkesine ağırlık veren bir görev ve yetki paylaşımı ile mali paylaşım yapılamamıştır. Yerel hizmetlerin büyük bir bölümü merkezi yönetim kuruluşları tarafından yürütülmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tümünde, yerel hizmetlerin merkezi yönetimden yerel yönetim birimlerine aktarılması çok daha önceki yıllarda gerçekleşmişken ülkemizde ise ancak son yıllarda AB uyum süreci çerçevesinde hız kazanmaya başlamıştır.

Son yıllarda yerel yönetim kanunlarında yapılan düzenlemelerle Türkiye'de merkezi yönetimden yerel yönetim birimlerine önemli hizmet ve harcama sorumlulukları aktarılmıştır. Yapılan düzenlemelerde, hizmetlerin yerel yönetim birimlerine aktarımında yerindenlik ilkesi esas olarak alınmıştır. Belediye Kanunu'nda md. 14'te ve İl Özel İdaresi Kanunu'nda md. 6'da yer alan "hizmetler vatandaşa en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur" ifadesiyle bu ilkenin benimsendiği gösterilmektedir. Bunun yanında hizmetin

faídasının ve maliyetinin yayıldığı alan, ölçek ekonomileri ve dışsallıklar gibi temel ilkeler de düzenlemelerde dikkate alındığı gözlenmektedir. Bölgesel ve yerel nitelikli kamusal mal ve hizmetlerin sunumunun yerel yönetimlerin sorumluluk alanı altında yer alması da hizmetin fayda ve maliyet alanı ile ilgili ilkenin düzenlemelerde dikkate alındığını göstermektedir. Fakat yapılan düzenlemelerde yerel yönetimlere aktarılan bazı hizmet sunumlarının açıkça tanımlanmamış olması hizmet çakışmasına yol açabilmektedir. Bazı hizmet sorumlulukları (sağlık, eğitim ve kültür bina ve tesisleri, kent bilgi sistemleri, çevre ile ilgili hizmetler, zabıta hizmetleri, kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetler, vb.) her üç yönetim biriminin alanına girmektedir. Bu dağılım şeklinin yönetim birimleri arasında anlaşmazlıklara ve kaynakların gereksiz yere kullanılmasına yol açabilecektir. Ayrıca yerel yönetimlerin görev alanları bazen yerel yönetim birimlerinin büyüklüğü ile uyuşmamaktadır ve dolayısıyla yerel yönetim birimlerinin sunmak zorunda oldukları hizmetlerin aksamasına yol açmakta ve finansman yapılarını olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

Kamu yönetimi reformu çerçevesinde getirilen 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile Türkiye’de yerel yönetimler üzerindeki merkezi yönetimin idari vesayeti azaltılmaya çalışılmıştır. Bu kanunlar ile yerel yönetim birimleri daha özerk bir yapıya kavuşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile kamu mali yönetimimize ve bu kapsamda yerel yönetim sistemimize, stratejik planlama, faaliyet raporları esaslı bütçeleme, tahakkuk esaslı muhasebe, iç ve dış denetim, hesap verilebilirlik ve saydamlık gibi yerel yönetim birimlerini güçlendirici yeni kavramlar getirilmiştir.

Bu düzenlemeler ile yerel yönetim birimlerinin yapısı güçlendirilmeye çalışılsa da kaynak dağılımı konusunda yeterli bir ilerleme sağlanamamıştır. Gelişen ve değişen vatandaş talepleri ve kentleşmenin getirdiği hizmet sunumu artışı yerel yönetim birimlerinin harcamalarını artırmaktadır. Bu yüzden yerel yönetim birimlerinin görev ve hizmetleriyle orantılı gelirlere sahip olması gerektiği belirtilmektedir.

Günümüzde küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan yeni akımlar devletin en temel hizmet alanlarından çekilmesini ve çoğu alanda doğrudan hizmet sunumundan vazgeçerek düzenleyici ve denetleyici rolünü üstlenmesi gerektiğini öne sürmektedir. Kamusal mal ve hizmet sunumunda merkeziyetçiliğin azaltılarak yerel yönetim birimlerinin ve özel sektörün önünün açılıp desteklenmesi savunulmaktadır. Bu aşamada da vatandaş tercihleri ve kamusal mal ve hizmet üretimin sürecine vatandaşların katılımı gibi unsurlar da öne çıkarılmaktadır. Tüm bu unsurlar yerelleşme kavramı ile bağdaştırılarak merkeziyetçiliğin azaltılmasını öngörmektedir.

Yerelleşmenin bir boyutu olan mali yerelleşme ile yerel yönetim birimlerinin mali özerkliğinin artırılması amaçlanmaktadır. Harcama fonksiyonlarının ve gelir kaynaklarının daha alt yönetim birimlerine yeniden bölüşümü sürecini ifade eden mali yerelleşme, hem gelişmiş hem de gelişmekte

olan ülkeler için kamu reform sürecinin bir parçası olmuştur. Mali yerelleşmenin, yerel yönetim birimlerinin özerkliklerini artırmasıyla birlikte hizmetlerin sunumunda etkinliği de artırdığı söylenmektedir.

Mali yerelleşmenin günümüzde artan popülaritesi de bu konunun yerel yönetimlere getireceği ekonomik faydalarının olmasından kaynaklanmaktadır. Bu ekonomik faydaların da, yerel yönetimlerin kendi sınırları içindeki demografik özellikler hakkında merkezi yönetime göre daha fazla bilgi sahibi olmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Bu yüzden de yerel yönetimlerin kamu kaynaklarını daha etkili ve verimli kullanabilecekleri görüşü teoride hakim olmuştur. Bu konudaki öncül ve etkin görüş ise, mali yerelleşmenin kamu hizmetlerinin sunumundaki etkinliği artırdığından dolayı ekonomik performansı artırdığıdır. Ekonomik faydalarının yanında, mali yerelleşmenin aynı zamanda hesap verilebilirliği ve şeffaflığı artırabileceğinden söz edilmektedir. Çünkü vatandaşlar kendi sınırları içerisindeki yerel idarecilerinin yönetim davranışlarını daha yakından takip edebilmektedirler. Bu yüzden ülkemiz için mali yerelleşmenin yerel yönetim birimlerinin etkinliği üzerindeki önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla yerel yönetim birimlerinin mali özerklik derecelerinin artırılması gerekmektedir. Yönetim birimlerinin sadece sayılarında yapılan değişiklikler yerelleşmeyi sağlamadığı gibi onların mali özerkliklerini de artırmayacaktır. Kaynak bölüşümünün yeniden düzenlenmesinin yanında yerel yönetim birimlerinin mali özerklik dereceleri artırılırsa hizmet sunumunda etkinlik sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Akai N. ve M. Sakata. “Fiscal Decentralization Contributes to Economic Growth: Evidence from State-Level Cross-Section Data for the United States”, **Journal of Urban Economics** (52), 2002, ss. 93-108.

Arslan, Nagehan Talat. “Yerelleşme, Özerklik ve Demokratikleşme açısından Mahalli İdareler Hakkında bir Değerlendirme”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 32 No:2, Aralık 2008, ss. 263-282.

Bird, Richard M., R. D. Ebel, ve C. I. Wallich, (Ed). **Decentralization of the Socialist State**. Washington D.C.: World Bank, 1995.

Bird, Richard M. ve François Vaillancourt. “Fiscal Decentralization in Developing Countries: An Overview”. Richard M. Bird (Ed.) **Fiscal Decentralization in Developing Countries**, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1998, ss. 1-48.

Davey, Kenneth. “Fiscal Decentralization”, 2004, ss.1. <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/untc/unpan017650.pdf>, (25 Şubat 2007).

De Mello, Luiz R, “Can Fiscal Decentralization Strengthen Social Capital?” **IMF Working Paper No. 00/129**, 2000, s. 5-8.

DPT. **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu**. Ankara, 2001.

Ebel, Robert D. ve Serdar Yılmaz. “On the Measurement and Impact of Fiscal Decentralization”, **Policy Research Working Paper 2809**, The World Bank, Washington D.C., 2002.

Ehdaie, J., 1994. “Fiscal Decentralisation and the Size of Government: An Extension with Evidence from Cross-County Data” [online]. World Bank Policy Research Working Paper Series, No 1387.

Eryılmaz, Bilal. **Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanması**. Birleşik Yayıncılık, 1997.

- Fjeldstad, Odd-Helge. “Intergovernmental Fiscal Relations in Developing Countries”, **A Review of Issues**, WP 2001: 11, 2001, s.1.
- Güner, Ayşe. “Mali Özerklik Çerçevesinde Yerel Yönetimlerin Gelirleri Üzerine bir Değerlendirme”, **20. Türkiye Maliye Sempozyumu**, Denizli, 2005, ss. 220-229.
- Jin, Jing ve Heng-fu Zou. “Fiscal Decentralization, Revenue and Expenditure Assignments, and Growth in China”, **Journal of Asian Economics** 16, 2005, ss. 1047-1064.
- Köse, H. Ömer. “Yerel Yönetim Olgusu ve Küreselleşme Sürecindeki Yükselişi” , **Sayıstay Dergisi**, Sayı 52, 2004, ss. 31-32.
- Kwon, Osung. “The Effects of Fiscal Decentralization on Public Spending: The Korean Case”, **Public Budgeting & Finance** 23 (4), 2003, ss. 1-20.
- Neyaptı, Bilin. “Fiscal Decentralization and Socio-Economic Outcomes in Turkey: An Empirical Investigation”, **Metu Studies in Development**, 32, 2005, ss. 433-465.
- Oates, Wallace E.. “An Essay on Fiscal Federalism.” **Journal of Economic Literature**, September, 1999, ss. 1120-1149.
- Sağbaşı, İsa, Muhsin Kar ve Hüseyin Şen. “Fiscal decentralization, the Size of Public Sector and Economic Growth in Turkey”, **Environment and Planning C: Government and Policy**, 2005, ss. 3-19.
- Tanzi, Vito. “Fiscal Federalism and Decentralization: A Review of Some Efficiency and Macroeconomic Aspects”, **The World Bank Research Observer**, ABI/INFORM GLOBAL, 1995.
- Thiessen, Ulrich. “Fiscal Decentralization and Economic Growth in High-Income OECD Countries”, Economics Working Papers 001. **European Network of Economic Policy Research Institutes**, 2001. <http://www.ciaonet.org/wps/thu01/thu01.pdf> (12 Nisan 2009).
- Tosun, Mehmet Serkan ve Serdar Yılmaz. “Decentralization, Economic Development, and Growth in Turkish Provinces”, **World Bank Policy Research Working Paper No. 4725** , 2008. http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2008/09/24/000158349_20080924104342/Rendered/PDF/WPS4725.pdf (10 Şubat 2009).
- Yılmaz, Serdar ve Ebel, Robert D. "On the measurement and impact of fiscal decentralization," **Policy Research Working Paper Series 2809**, The World Bank, 2002. <http://www.ijf.hr/eng/FDI/ebel-yilmaz.pdf> (23 Ocak 2007)